

21.

Страйк мав от-от припинитись від знесилля робітників. Серед страйкарів уже отверто чулись протести проти страйку, голодні жінки й матері родин бігали одна до одної, підструнчувались ще більше й накидались на своїх чоловіків, братів, дітей. Гартованців, особливо Микиту Заможного, колишнього штундаря, якого перед страйком мало на руках не носили, тепер стрічали з найбільшою ворожостю й докорами. Антошка кричав, лютився й декільки раз серйозно бився з товаришами, які стали байдуже говорить про ту саму Маньку, за яку вони три тижні тому збирались пробить голову Никодимові Стельмашенкові.

Штрейкбрехерів ставало все більше й більше. Страйк висів, власне, на останній волосині, яка не рвалась тільки через самого Никодима, що раював з можливості помучить і подержать далі цей стан.

Стьопка тепер “працював” з своїми товаришами весело й з злим, мстливим викликом. Він уже мав спромогу вибрати більш надійних із самих штрейкбрехерів.

Ось схуд до того, що мати без сліз не могла дивитись на його. Вона вже йому нічого, ні словечка не казала. Взагалі, вона немов загубила ту останню силу противности, що мала, і вже навіть не посміхалась ввічливо до Никодима й Стьопки, не відповідала їм, — на неї найшла втома безнадійности. Вона й до Ксені не ходила. А коли Трохим Петрович знаками й згукми посилав її туди, вона відповідала:

— Ні, старий, нехай їх Бог береже, не піду я туди. Не можу я дивитись, як вони...

Тут вона переривала себе тихими сльозами й затуляла лице.

Коли при такій розмові бував Ось, він заплющував очі, одкидав голову назад і якийсь час сидів так без руху. І в такий день уже зовсім нічого не їв. Звичайно, їжою його був чорний хліб з сіллю, але після чого-небудь подібного одмовлявся й від хліба. Він майже не бував дома, а коли бував, то сидів у кутку, дивлячись в одну точку, або з заплющеними очима й закиненою назад головою.

Коли ж приходив Никодим, Стьопка, або Тепа, він зараз же хапливо одягався й мовчки виходив, не відповідаючи ні на несмілі питання матері, ні на глузливий сміх Никодима або задирання Стьопки.

З Вадимом він зовсім перестав балакать, хоча той і сам не заговорював до його. Та й рідко приходив Вадим до старих. Тепа все говорила Олені Іванівні, що Вадим став безсердечний, не приходять провідувати своїх, але Олена Іванівна навіть не відповідала.

— Що, я чула, він жениться на тій панночці? — питала Тепа весело.

— Не знаю... — сумно й неухажно відповідала Олена Іванівна й тужним, тривожним поглядом провожала Ося, який на ходу надягав пальто й шапку.

— Не ходили б ви до нас, Никодиме Петровичу... — раз сказала вона Никодимові.

— А чого так? А чого так? — ухопився зараз же Никодим.

Олена Іванівна зрозуміла, що зробила цими словами помилку, — тепер Шакал ще частіше ходитиме.

— Та... я й сама не знаю...

Никодим задоволено засміявся, — зате він знав.

Вадим якраз був при сій розмові. Він зрозумів матір, але нічого не сказав Никодимові.

Він також став мовчазним і мало куди виходив. Саламандра цілими днями чула, як він ступав з кутка в куток по своїй хатинці. Коли б вона не догадалась давати йому частину свого обіду, він так і годувався б тільки чаєм та тою гнилою ковбасою, що вона купувала йому в крамничці вранці й вечером.

Він і не писав тепер нічого, тільки ходив і ходив. А коли вона немов за чим-небудь входила до його в хату, він зупинявся й чудно мовчки дивився на неї. Не сердито, не хмуро, а так, немов чогось вишукував на ній, немов уперше бачив і пильно розглядав. Саламандра з пересердя аж дверима грюкала, виходячи від його. А він тоді ще швидче ходив по кімнаті.

— Одного ж дня раптом сказав їй:

— Я, Варвара Геннадієвна, знаєте, свій урок кидаю. Більше не буду ходити.

— А жить з чого будете? — суворо одповіла йому Варвара.

— У мене єсть один план... Може, колись і в и узнаете...

На “ви” він зробив виразний натиск. Варка зневажливо скривила губи й вийшла з хати. Він же, дійсно, ні в той, ні на другий день не ходив нікуди ввечері. Але на третій в підвал до них прийшла якась панночка з рівно піднятою головою й довго сиділа у пожильця. Про що вони говорили, Саламандра не могла чути, хоч і стояла весь час під дверима його кімнати, — дуже тихо балакали.

Говорив більше він, а вона тільки вставляла слово-друге, та й знов він починав.

Тільки в самім кінці, коли вони підійшли до самих дверей, Варка розібрала, як він сказав:

— Так, чужі ми, Олесю Аркадівно. Чужі!

Вона щось дуже стиха відповіла.

— Так. І ніколи... Ех, що про те говорить!

— Але прийдете? — спитала панна.

Нічого не було чуть. Потім він сказав:

— Прийду, розуміється. Хіба я можу не прийти? Але знаєте, для кого я ходитиму. Знаєте?

— Знаю... — ледве почула Саламандра.

— Знаєте? — ще для чогось перепитав він. І ще тихіше почулось:

— Знаю!

Потім голосніше:

— Знаю і... не знаю, що з того буде. Я тепер як... не своя. Я нічого не розумію...

Потім стало чогось тихо. Тихо було з минути. І нарешті — прохаючий тихий голос панни:

— Годі, Вадиме... Пустіть... Так завтра!

— Завтра.

Саламандра хутко ввійшла до себе в кухню, а вони зараз же вийшли в сіни, а потім в коридор.

Однак Вадим ходить по хаті й після цього не перестав. Навіть більше неначе ходив і ще частіше чудно дивився на Варку. Часом дивно посміхався, зачинав якісь зовсім дурні розмови з нею, на які вона відповідала грюканням дверей.